

goslavya cumhuriyetleri) Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirildi. Rejimin ağır baskılarına rağmen on yıl kadar bu görevi sürdüren İsmailoviç, bu sırada Saraybosna İlahiyat Fakültesi'nin açılması yolunda faaliyetlerde bulundu ve açılışından itibaren (1977) bu fakültede kelâm ve İslâm felsefesi okuttu. Başkanlık görevinden 1985'te ayrılmak zorunda kaldıktan sonra Saraybosna İlahiyat Fakültesi'nde ki eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etti. Fakültenin *Zbornik Radova* adlı yıllık ve *Islamska Misao* adlı aylık dergilerinin neşrini sağladı, bir süre ikinci derginin başyazarlığını üstlendi. Ayrıca Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Glasnik* dergisinin, İslâmî tebliğ ağırlıklı *Preporod* gazetesinin ve Bosna-Hersek Din Görevlileri Cemiyeti'nin yıllık yayın organı olan *Takvim*'in yayımlanmasına da katkıda bulundu. Boşnakça ve Arapça'dan başka İngilizce de bilen Ahmed İsmailoviç 11 Ağustos 1988'de âniden vefat etti. Mezarı Saraybosna'nın Bare adlı merkez kabristanındadır.

Eserleri. A) Telifleri. 1. Muḥammed 'Abduh ve eṣeruhû fi'n-neḥḍati'l-edebiyye el-ḥadiṣe. 1970'te Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hazırladığı yüksek lisans tezi olup henüz yayımlanmamıştır. **2. Felsefetü'l-istiṣrâk ve eṣerühâ fi'l-edebi'l-'Arabî el-mu'âşır.** Aynı yerde yaptığı doktora çalışmasıdır (Kahire 1980). **3. Historijski Razvoj Akaidске Nauke i Njezini Glavni Predstavnici** (Akaid ilminin tarihî seyri ve bazı meşhur temsilcileri). Saraybosna İlahiyat Fakültesi için hazırlanan bir ders notu olup bir bölümü Muharem Omerdiç tarafından *Takvim* yıllığında yayımlanmıştır ("Akaid-Definicija, Uzroci Nastanka i Discipline", *Takvim*, Sarajevo 1998, s. 277-308). Müellifin yayımlanmamış *Hrestomatija Akaidskih Tekstova* (Bazı önemli akaid metinleri) adlı bir eseri daha bulunmaktadır.

B) Tercümeleri. 1. Dijalog s Prijateljem (Dostla bir diyalog; Sarajevo 1976, 1981). Mustafa Mahmûd'un *Hivâr ma'a şadîki el-mülhid* adlı eserinin tercümesidir. **2. Islam, Kultura i Socijalizam** (İslâm, kültür ve sosyalizm; Sarajevo 1981). Roger Garaudy'nin Türkçe'ye *Sosyalizm ve İslâmiyet* adıyla çevrilen eserinin (İstanbul 1965) Arapça'dan Boşnakça'ya tercümesidir. **3. Dijalog Islamskih i Evropskih Učenjaka** (İslâm âlimleriyle Avrupa ilim adamlarının diyalogu; Sarajevo 1979). **Riyad** (22-27 Mart 1972), **Vatikan** (25 Ekim 1974), **Cenevre** (30 Ekim 1974),

Paris ve Strasbourg'da (4 Kasım 1974) düzenlenen dinler arası diyalog toplantılarına sunulan tebliğlerin Boşnakça çevirisidir. **4. ed-Derviş ve'l-mevt.** Meşa Selimoviç'in *Derviş i Smrt* adlı Boşnakça eserinin Hüseyin Abdüllatif ile birlikte gerçekleştirdiği Arapça'ya çevirisidir (Kahire 1970; Trablus 1981). **5. Mersiyetü Zevce-ti Hasan Ağa.** Boşnak halk destanı *Hasanaginica*'nın Arapça çevirisidir (*Takvim*, Sarajevo 1976, s. 156-171).

İsmailoviç bazı İslâm âlimlerinin risâlelerini Arapça'dan Boşnakça'ya tercüme etmiş ve birer mukaddime ekleyerek çeşitli dergilerde yayımlamıştır. Bunlar arasında Ahmed b. Hanbel'in *er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye*'sini (*Islamska Misao*, IX/105-106, [Sarajevo 1987], s. 14-20), Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin *el-'Aḳide-tü't-Taḥâviyye*'sini (*Islamska Misao*, VIII/85-86 [Sarajevo 1986], s. 3-8), Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin akaide dair *Ümmü'l-berâhîn*'i (*Zbornik Radova*, Islamski Teološki Fakultet, sy.2 [Sarajevo 1987], s. 59-82) ve İbn Teymiyye'nin *Kitâbü't-Tevḥîd*'ini (*Islamska Misao*, IX/107 [Sarajevo 1987], s. 17-21; a.e., X/109-110 [Sarajevo 1988], s. 6-11; a.e., X/111-112 [Sarajevo 1988], s. 7-13) zikretmek mümkündür.

Ahmed İsmailoviç'in 200'ü aşkın Boşnakça makalesi mevcuttur. Bunlar tefsir, İslâm düşüncesi, İslâm'a yöneltilen eleştirilere cevap, biyografi, Yugoslavya'daki müslümanların durumu vb. meselelere dairdir. Bunlardan başka *Zbornik Radova*, *Islamska Misao*, *Glasnik VIS*, *Preporod*, *Takvim*, *el-Hilâl*, *Journal*, *Pravoslavna Misao*, *Danas* adlı dergi ve gazetelerde Boşnakça, Arapça ve İngilizce olarak yayımlanmış yazı ve çevirileri de bulunmaktadır (Buşatlić, sy. 116 [1988], s. 47-51).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Çeman, *Bibliografija Bošnjacke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 17-18; Alija Isaković, "Hasanaginica", *Takvim*, Sarajevo 1976, s. 156-169; Muharem Omerdiç, "Sa Katedre Ovogodišnje Ramazanske Škole", *Preporod*, Sarajevo 01.VIII.1982, s. 5; a.mlf., "Dr. Ahmed Smajlović Kao Predsjednik Starješinstva Islamske Zajednice", *Islamska Misao*, sy. 116, Sarajevo 1988, s. 6-8; a.mlf., "Merhum Prof. Dr. Ahmed Smajlović", *Preporod*, Sarajevo 01.IX.1988, s. 17; Mesud Hafizović, "Životni Put Ahmed – Efendije Smajlovića", *Islamska Misao*, sy.116, Sarajevo 1988, s. 4-5; Mahmud Karalić, "Vazovi i Predavanja Ahmed – Efendije Smajlovića", a.e., sy. 116 (1988), s. 13-14; Hadžem Hajdarević, "Dženaza Ahmed – Efendije Smajlovića", a.e., sy. 116 (1988), s. 15-17; I. Buşatlić, "Bibliografija Radova Prof. Dr. Ahmeda Smajlovića", a.e., sy. 116 (1988), s. 47-51; Aziz Kadribegović, "Otişao je Dr. Ahmed

Smajlović", *Glasnik VIS*, LI/4 (1988), s. 468-469; Muhammed Aruçi, "Merhum Hocamız Prof. Dr. Ahmed Ef. Smajlović", *el-Hilâl*, II/9, Üsküp 1988, s. 1, 4; Hasan Džilo, "Merhum Prof. Dr. Ahmed Smajlović", a.e., II/9 (1988), s. 2; Munira Smajlović, "Zaobidene Istine", *Oslobođenje*, Sarajevo 07.XII.1989; Salih Čolaković, "Hijene Nekađ Pišu Istoriju", a.e. (16-27.XI.1989); a.mlf., "Riječi i Djela Ne Umiru-Uz 10-Godišnjicu Smrti Rahm. Dr. Ahmeda Smajlovića (11.VIII.1988)", *Kabes*, IV/33-34, Mostar 1998, s. 25; Mensur Valjevac, "Sjećanje na Prof. Dr. Ahmeda Smajlovića", *Preporod*, XXIX/7, Sarajevo 1999, s. 27.

MUHAREM OMERDIÇ

İSMET

(الْإِسْمَ)

**Peygamberlerin
günahtan korunmuş olduğunu
ifade eden terim.**

Sözlükte "engel olmak, gelebilecek zararları bertaraf edip korumak" anlamına gelen *asm* kökünden türemiş bir isimdir. Kelimenin "korumak" mânasına ağırlık veren Râgib el-İsfahânî, peygamberlerin ismetini "Allah'ın temiz bir yaratılışa sahip kılması, bedenî üstünlük vermesi, zafere ve kararlılık lutfetmesi, iç huzuru yaratması ve hayra muvaffak kılması suretiyle kendilerini koruması" şeklinde tarif etmiş (*el-Müfredat*, "aşm" md.), İbn Manzûr ise "Allah'ın, kulumu cezalandıracağı kötü şeylerden koruması, ona engel olması" tanımını yapmıştır (*Lisânü'l-'Arab*, "aşm" md.). Kelâm literatüründe ismet "peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması" şeklinde terimleşmiştir.

Yahudiliğin kutsal metni olan Tanah'ta peygamberlerin şahsiyetlerini doğrudan nitelendiren ifadeler pek rastlanmamakla birlikte onların "Tanrı'nın ağız"ı olarak takdim edilmesi (Çıkış, 4/15-16; Sayılar, 22/38; Yeremya, 1/9) tebliğ ettikleri şeylerin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Ancak insanları Rab Yahova'dan başka tanrılara tapınmaya davet etmek (Yeremya, 2/8; 32/32-35), yalan söylemek (Mika, 3/11; Zekarya, 13/3), zina etmek (Yeremya, 23/14; 29/23), içkiye düşkün olmak (İşaya, 5/11-12; 28/7-8), hırsızlık yapmak (Hezekiel, 22/25) gibi hususlar sahte peygamberlerin özellikleri olarak zikredilir. İsrâiloğulları'nın buzağı heykeline tapınmaları sebebiyle Yahova'nın onları cezalandıracağını bildirmesi üzerine Mûsâ'nın, "Ey Rab! Mısır diyarından büyük kudretle ve kuvvetli elle çıkardığın kavmine karşı niçin öfken alevleniyor?... Kızgın öf-

kenden dön, kavmine karşı bu kötülüğe nâdim ol" (Çıkış, 32/7-14), ayrıca kavmiyle birlikte çölde aç kalmaları ve herkesin çadırının kapısında ağlaması üzerine Yahova'ya, "Niçin kuluna kötülükle davran-dın? Niçin senin gözünde lutuf bulmadım ki bu kavmin bütün yükünü bana yüklüyorsun?" (Sayılar, 11/10-15) dediği belirtilir. Dâvûd'un evli bir kadınla beraber olduğu, kocasını bir planla öldürtüp onunla evlendiği (II. Samuel, 11/2-27), Süleyman'ın hanımlarına uyarak başka ilâhların ardınca gittiği (I. Krallar, 11/1-13) ifade edilir. Peygamber Habakkuk'un, "Ey Rab! Ne vakte kadar imdada çağıracağım da sen işitmeyeceksin? Sana zorbalık diye feryat ediyorum ve sen kurtarmıyorsun" (Habakkuk, 1/2-4) şeklindeki şikâyeti ise dikkat çekicidir. Ortodoks Yahudiliği'nin hiç kimsenin günah işlemekten tamamen kurtulamayacağı (I. Krallar, 8/46), ancak samimiyetle tövbe edildiği takdirde Tanrı'nın bütün günahları affedeceği şeklindeki inancı göz önünde bulundurulacak olursa Mûsâ'nın şeriatını tebliğ eden ve sahte peygamberlerin kötü vasıflarından korunan peygamberlerin daha çok mesajlarının doğruluğuna vurgu yapıldığı görülür (EJd., XIV, 1587-1593).

Hristiyan inancına göre Âdem'in işlediği aslı günah nesilden nesile intikal etmiş, insanlığın bu günahını çarmıha gerilmek suretiyle İsa ortadan kaldırmış, bununla birlikte her doğan çocuk vaftiz olmadığı takdirde suçlu kabul edilmiştir (Romalılar'a Mektup, 5/12-21; bk. ASLÎ GÜNAH). Yeni Ahid'de, gerçek peygamberlerin şahsiyetleriyle ilgili özellikleri sıralayan kısımlar bulunmamakla birlikte onların Tanrı adına söylediklerinin doğru olduğu, bizzat İsa tarafından ilâhî mesajı tebliğle görevlendirilirken Tanrı'nın Ruhu'nun kendilerine yardımcı olacağını vaad edildiği, Baba'nın Ruhu'nun onlar adına söyleyeceği (Matta, 10/19-20; Markos, 13/11; Luka, 12/11-12) belirtilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de on üç âyette geçen ismet kavramı "korumak, kurtarmak; Allah'a sarılmak, tutunmak, iffetli olmak" mânalarında kullanılmakla birlikte bu âyetlerde peygamberlerin ismetine temas edilmemiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "aşm" md.). Âlimler, Kur'an'da diğer insanlar gibi beşer oldukları (el-İsrâ 17/94-95; el-Enbiyâ 21/8), başkalarına tebliğ ettikleri hususlardan kendilerinin de sorumlu tutulacağı (el-A'râf 7/6-7) ifade edilen peygamberlerin mâsumiyetine başka âyetlerle istidlâl etmişlerdir. Meselâ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, muhtelif

âyetlerde müşriklerin Resûl-i Ekrem'den tebligatını değiştirmesi ve dinî konularda kendilerine tâviz vermesi yolundaki taleplerinin reddedilişinden bahsedilmesi (Yûnus 10/15; el-İsrâ 17/73-74), Allah'a ve Resulü'ne de itaatın emredilmesi (el-Enfâl 8/20, 46), Allah'a ve Resulü'ne eziyet edenlerin dünyada ve âhirette lânete mâruz kalacaklarının bildirilmesi (el-Ahzâb 33/57) gibi hususların onun ismetini kanıtladığını belirtir (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, vr. 427^a). Fahreddin er-Râzî de Hz. İbrâhîm, İshak ve Ya'küb'un âhiret yurdunu düşünen ihlâslı ve seçkin kimseler kılındığını bildiren âyetin (Sâd 38/45-47) Allah'ın mutlak anlamda peygamberlerin hayırlı oluşuna hükmettiğini, bunun da bütün iyi nitelikleri kapsadığı için onların ismetine delil teşkil ettiğini söylemiş, peygamberlerin işlerinde hayırlı ve seçkin kılındıklarına işaret edildiğini belirtmiştir (*Mefâtihu'l-gayb*, XXVI, 217). Râzî ayrıca, "Garâniķ âyeti" diye bilinen Hac süresindeki âyetin (22/52) peygamberlerin birekerek hata işlemekten korunmuş olsalar da yanılmaktan ve şeytanın vesvesesinden korunmadıklarına, ancak şeytânî vesveseye kapıldıkları takdirde bunun kendilerinden giderildiğine delâlet ettiğini belirtmiştir (a.g.e., XXIII, 54-55). Kur'an'da, peygamberlerin tebliğ ettikleri konularda yalan söylemekten veya vahyi gizlemekten korundukları da vurgulanmaktadır (el-Hâkka 69/44-47). Bunun yanında birçok âyet-te "iftirâ"nın (Allah'ın söylemediği bir şeyi söylediğini ileri sürmek) peygamberlerden nefyedilmesi onların tebligatı asla tahrif edemeyeceklerini kanıtlamaktadır. Peygamberlerin, kavimlerine hitap ederken kendilerinin güvenilen (emin) kimseler olduklarını söylemeleri de ismet sıfatını destekler mahiyettedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "emin" md.). Hadislerde de ismet kelimesi "korumak, kurtarmak; tutunmak" mânalarında kullanılmış (Wensinck, *el-Mu'cem*, "aşm" md.), Hz. Peygamber "mâsum" kelimesini "Allah tarafından korunan kimse" diye tanımlamıştır (Buhârî, "Kader", 8, "Aḥkâm", 42).

Ehl-i sünnet'e ve Mu'tezile'ye göre ismet sadece peygamberlere ait bir sıfattır; Şia grupları ise imamların da mâsum olduğuna inanmaktadır. Mâsumiyetin niteliği konusunda mezhepler farklı görüşler benimsemiştir. Mâtürîdîler'e göre ismet, peygamberin iradesini devre dışı bırakmadan onu kötü fiillerden caydırıcı, hayırlı fiillere sevk edici bir sıfattır. Nitekim Mâtürîdî ismetin minhneti izâle etmeyeceğini belirtmiştir (*Te'vilâtü'l-Kur'an*,

vr. 525^a; Nûreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 53-54). Peygamberin günahattan korunmuş olması onu taate zorlamadığı gibi günah işlemekten de âciz bırakmaz. Mu'tezile ile Şia âlimlerinin ismet telakkisi de aynı paraleldir (Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uṣûli'l-ḥamse*, s. 780; İbnü'l-Mutahhar el-Hilâlî, *Envârü'l-melekût*, s. 195). Eş'arî kelâmcıları ismeti "Allah'ın peygamberde taati yaratıp mâsiyeti yaratmaması" diye tanımlamış, mâsum kimsede onu kötülük-lere yönelmekten koruyan bir özelliğin bulunduğunu söylemiştir (Abdülkâhir el-Bağdâdî, s. 169). Eş'ariyye'nin bu görüşü peygamberi bir bakıma melek statüsüne çıkarıp onun günah işleme iradesini ortadan kaldırmaktadır.

Ehl-i sünnet'in çoğunluğu ile Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf ve Ebû Ali el-Cübbâî peygamberlerin nübüvvet vaktinden, Mu'tezile'nin çoğunluğu bulûğa ermelerinden, Şia ise peygamberlerle birlikte imamların da doğumlarından itibaren mâsum oldukları görüşündedir. Kur'an'da, peygamberlerin nübüvvet görevi verilmeden önce korunmuş olduklarını doğrudan ifade eden ibarelere rastlanmamakla birlikte nübüvvet öncesi hallerini tasvir eden bazı beyanlar mevcuttur. Nitekim kavminin Hz. Sâlih'e, nübüvvet iddiasından önce kendisinden iyilik beklenen biri olduğunu söylemesi (Hûd 11/62), Resûl-i Ekrem'in, inanmamakta ısrar eden kavmine bir ömür boyu aralarında güvenilir bir kişi olarak bulunduğunu hatırlatması (Yûnus 10/16) peygamberlerin nübüvvetten önce de yaşadıkları toplum içinde saygın, güvenilir, iffetli kişiler olarak kabul gördüklerine işaret etmektedir. Ancak henüz vahiy almamaları sebebiyle onların herhangi bir şekilde uyarılmaları da bahis konusu olmadığından nübüvvet dönemlerinde olduğu gibi korunmuşluklarından söz etmek güçtür.

İslâm âlimleri, peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra küfür ve şirkten korundukları görüşündedir. Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin Allah'a iman ve O'na şirk koşturma hususunda tam bir hassasiyet içinde olduklarını beyan etmektedir (el-Bakara 2/21; en-Nisâ 4/36; el-Enbiyâ 21/25; ez-Zümer 39/65). Siyer kitaplarında Resûl-i Ekrem'in nübüvvetten önceki döneminde puta tapmadığı, putlar üzerine yemin etmediği, putlar adına takdim edilen yiyeceklerden yemediğine dair pek çok rivayet vardır (İbn Hişâm, I, 181-183). Esasen peygamberlerde, mesajlarının özünü teşkil eden Allah'ın varlığı ve birliği ilkesine ters düşen inanışların mevcut

olması onların kabul görmesini engeller. Öte yandan her türlü günahı küfür sayan bazı Hâricî gruplarına göre Allah'ın küfre düşmüş olan kimselerden peygamber göndermesi mümkündür (Fahredden er-Râzî, *İşmetü'l-enbiyâ*, s. 39).

Peygamberlerin tebliğ ettikleri konularda da yalan söylemekten korunmuş oldukları hususunda ulemâ fikir birliği içindedir. Onların diğer hususlarda yanılarak gerçek dışı bir şey söyleyebileceklerini belirlenler bulunmakla birlikte çoğunluğun görüşü bu yönde değildir. Peygamberlerin tebliğ ettikleri hususlarda yalan söylemeleri Allah'ın kendilerini görevlendirmekle kastettiği hikmete ters düşer. Bu husus, "Eğer o bazı sözler düzenleyip bize isnat etseydi hemen sağ elinden yakalar ve can damarını keserdik, hiçbiriniz ona yardım edemezsiniz" (el-Hâkka 69/44-47) meâlindeki âyetle de ifade edilmiştir (Zemahşerî, IV, 137).

Peygamberlerin fiil ve uygulamalarının korunmuşluklarına gelince, ismeti nübüvvetle başlatan Ehl-i sünnet'in çoğunluğuna göre onların nübüvvetten önce günah işlemeleri mümkündür. Büyük günah olması da aklen imkân dahilinde bulunan bu hususu nefyeden naklî bir delil yoktur. Peygamberler nübüvvetten önce günah işledikleri takdirde ilâhî irade ile tavırlarını değiştirip doğru yola yönelir ve toplum içinde güvenilir kişiler olma niteliğini korurlar (Nüreddin es-Sâbüni, *el-Kifâye fi'l-hidâye*, I, 539-540). Âlimlerin çoğunluğu, peygamberlerin nübüvvetten sonra kasten büyük günah işlemekten korundukları görüşündedir; bazıları ise onların yanılarak dahi olsa nübüvvetten sonra büyük günah işlemelerini câiz görmemiştir (Abdülkâhîr el-Bağdâdî, s. 167-168; Beyâzîzâde, s. 319). Ehl-i sünnet kelâmcıları, nübüvvetten önce ve sonra peygamberlerin kasten veya sehven yüz kızartıcı günahlardan korunmuş oldukları hususunda görüş birliği içindedir. Onların katı kalplilikten, nefret uyandıran her türlü davranıştan, hafifmeşreplilikten, küçük düşürücü fiiller işlemekten uzak durmaları gerekmektedir. Bu tür günahlar küçük sayılsa bile peygamberlerin toplum içindeki saygınlıklarını zayıflatarak etkinliklerini azaltır. Çoğunluğa göre peygamberler yüz kızartıcı olmayan günahları unutarak veya yanılarak işleyebilirler. Ancak onlar bu günahlarda ısrar etmez, Allah tarafından uyarılarak bunlardan vazgeçerler.

Mu'tezile âlimlerinin çoğunluğuna göre peygamberler nübüvvetten önce ve son-

ra kasten veya sehven büyük günah işlemekten korunmuştur. Yüz kızartıcı günahlardan korunmakla birlikte yanılarak ya da unutarak diğer küçük günahları işlemeleri mümkündür. Peygamberlerin gönderilişindeki asıl amaç üzerinde duran Mu'tezile'nin bu konudaki görüşleri onların salah-aslah, hüsün-kubuh anlayışlarıyla şekillenmiştir (Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, XV, 309).

Kur'an-ı Kerim'de, bazı peygamberlerin çeşitli karar ve uygulamalarından dolayı Allah tarafından uyarıldıklarına dair âyetler mevcuttur. Nitekim Hz. Âdem, Nuh, Yûsuf, Mûsâ gibi peygamberlerde olduğu gibi (el-Bakara 2/35-37; Hûd 11/45-47; Yûsuf 12/23-24; el-Kasas 28/15; ayrıca bk. Fahreddin er-Râzî, *İşmetü'l-enbiyâ*, s. 49-135) Resûl-i Ekrem'e de bazı ikazlar yapılmıştır. Resûlullah, Bedir Savaşı'nın ardından elde edilen esirler hakkında ashâbıyla istişarede bulunduktan sonra onlardan fidyeye alınmasını kararlaştırmış, bunun üzerine, "Yeryüzünde ağır basıp küfrün belini iyice kırıncaya kadar hiçbir peygambere esir sahibi olmak yakışmaz" (el-Enfâl 8/67-68) meâlindeki âyetle uyarılmış (İbn Kesîr, II, 338), kâfirlerin ileri gelenlerini İslâm'a davet ederken yanına gelen âmâ sahâbî İbn Ümmü Mektûm ile ilgilenmemesi üzerine ikaz edilmiş (Abese 80/1-10), ayrıca daha faziletli bazı davranışları terketmesi sebebiyle nazik uyarıya (itâb) tâbi tutulmuştur (Fahredden er-Râzî, *İşmetü'l-enbiyâ*, s. 137-158). Buna göre peygamberlerin, Hz. Âdem'in memnu ağaçtan yemesi örneğinde görüldüğü gibi nehyedileni yapmak veya emredileni terketmek şeklindeki fiillerinin Kur'an'da çok az geçtiği, onların ichtihâd hatalara düştüklerinde kendi hallerine bırakılmayıp uyarıldıkları ve doğru yola iletiltikleri görülmektedir.

Şîa'ya göre peygamberler yanında Hz. Fâtîma ile imamlar doğumlarından itibaren küfür ve şirkten, yalan söylemekten, büyük küçük her türlü gûnahtan, hata, yanılma ve unutmadan mâsumdur (bk. ÇÂRDEH MA'SÛM-ı PÂK). Şîiler, doğrulukları mücizelerle teyit edilen peygamberin yalan söylemesinin veya günah işlemesinin güvenilirliğini zedeleyeceğini, tebliğlerinin kabul görmesini engelleyeceğini, bunun da Allah'ın peygamber göndermesindeki hikmeti ortadan kaldıracığını belirtmişlerdir. Peygamberlerin mâsum oluşuna dair deliller imamların mâsumiyeti için de geçerlidir (İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Keşfü'l-murâd*, s. 274-275; ayrıca bk. İMÂMET).

Tasavvuf geleneğine göre peygamberler günah işlemekten, veliler de gûnahtan ısrar etmekten korunmuşlardır (Kuşeyrî, s. 239). Bu umumi telakkinin yanı sıra nübüvvet-velâyet tartışmalarıyla bağlantılı olarak velilere nisbet edilen korunmuşluğun (mahfûz) mahiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbnü'l-Arabî, nebilerin şâri' olma vasıflarının gereği olarak zâhir ve bâtin itibarıyla tamamen korunuklarına, velilerin ise kalplerine gelen ilham konusunda mahfuz olduklarına ve bu iki kavram arasında farklılık bulunduğu dikkat çekerse de sonuçta nebîlere has olan korunmuşluk sıfatını velilere de atfetmektedir (el-Fütûhât, XII, 146-151; *Fuşûş*, s. 62-64; ayrıca bk. HIFZ).

Peygamberlerin mâsumiyeti konusu tefsir ve hadis literatüründe, kelâm kitaplarının nübüvvet bahislerinde ele alınmıştır. Bu hususta ayrıca Fahreddin er-Râzî'nin *İşmetü'l-enbiyâ*, Nüreddin es-Sâbüni'nin *el-Muntekâ min 'işmeti'l-enbiyâ* ve Şerîf el-Murtazâ'nın *Tenzîhü'l-enbiyâ* (Necf 1379/1960) adlı eserleri gibi müstakil kitaplar da yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "aşm" md.; *Lisânü'l-Arab*, "aşm" md.; *et-Ta'rîfât*, "işmet" md.; a.mlf., *Şerhu'l-Mevâkıf* (nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî), Kahire 1325/1907 → Kum 1991, VIII, 264-265; Wensinck, *el-Mu'cem*, "aşm" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "aşm", "iftirâ", "emîn" md.leri; Buhârî, "Kader", 8, "Ahkâm", 42; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 181-183; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 10^b-12^a, 427^a, 525^a; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn*, İstanbul 1346, s. 167-169; Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, XV, 309; a.mlf., *Şerhu'l-Uşûlü'l-hamse*, s. 780; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1284, s. 239; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 63-64; III, 410; IV, 113-114, 137; Nüreddin es-Sâbüni, *el-Bidâye fi'uşûl'd-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimaşk 1399/1979, s. 53-54; a.mlf., *el-Kifâye fi'l-hidâye* (nşr. Muhammed Arûcî, yüksek lisans tezi, 1406/1986), Câmîatü'l-Kâhîre Külliyyetü'd-dînî-ulûm, I, 539-540; a.mlf., *el-Muntekâ min 'işmeti'l-enbiyâ* (nşr. Mehmet Bulut, öğretim üyeliği tezi, 1981), İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü, s. 108-109; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIII, 54-55; XXIV, 234; XXVI, 217; a.mlf., *İşmetü'l-enbiyâ* (nşr. Muhammed Hicâzî), Kahire 1406/1986, s. 39-40, 43-44, 49-135, 137-158; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, XII, 146-151; a.mlf., *Fuşûş*, s. 62-64; İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Envârü'l-melekût fi şerhi'l-Yâkût* (nşr. M. Necmî Zencânî), Tahrân 1338 hş., s. 195; a.mlf., *Keşfü'l-murâd fi şerhi'l-Tecridi'l-i'tikâd*, Kum, ts. (Mektebetü'l-Mustafavî), s. 274-275; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'âşî), Beyrut 1408/1988, II, 338; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm* (nşr. Yûsuf Abdürrezzâk), Kahire 1368/1949, s. 319; J. Lachowski, "Sin (in The Bible)", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, XIII, 236-241; L. Jacobs, "Sin", *EJd.*, XIV, 1587-1593.

MEHMET BULUT